

ב"ה, י"ז תמוז תשפ"ה

13.07.2025

תיק מס' 84122

פסק דין

בעניין שבין	לבין
– התובע	– הנתבע
חקלאי	חקלאי

א. רקע

מר א' (להלן: התובע) ומר צ' (להלן: הנתבע) הינם בעלי חלקות כרם, כאשר חלקתו של התובע ממוקמת בתחתית העמק (להלן 'למטה'), ואילו חלקתו של הנתבע מצויה בחלקו העליון (להלן 'למעלה'). בשל מצוקת מים חוזרת ונשנית, הנובעת ממדיניות תעדוף מים של המועצה לטובת שימוש ביתי, נוצר צורך להסדיר את זמני ההשקיה בין החקלאים. לשם כך התקיימו מדי שנה אספות חקלאים (להלן: 'האספה'), בהן התקבלו החלטות, בדבר זמני ההשקיה לכל חלקה. את פגישות התיאום ואת נוסח ההודעה על כך שהחלטות האספה מחייבות לפי רוב (להלן: 'ההסכמות') – יזם הנתבע עצמו. התובע מעולם לא השתתף בפגישות אלו. המחלוקת נסובה עתה על שאלת תוקפן המחייב של ההחלטות שנתקבלו באספות אלו כלפי הצדדים שלפנינו.

מן הטענות שהוצגו עולה כי הנתבע נהג לסגור את ברז המים של התובע בכל מקרה שבו התברר לו כי התובע הותיר את הברז פתוח בזמנים שבהם, לפי החלטות האספה, לא הייתה לו רשות להשקות. ברוב המקרים, כך נטען, הנתבע גם טרח לעדכן את התובע כי סגר את הברז טרם שעשה זאת.

בתאריך 26.6.24 קיבל הנתבע אישור מהמועצה האזורית לעשות שימוש במי שתייה עודפים שנותרו מהיישובים (להלן 'מים עודפים'). האישור ניתן בעקבות פנייתו של הנתבע למועצה, בה טען כי מצב כרמיו בכי רע. עם זאת, הנתבע לא עדכן את יתר החקלאים בדבר השימוש האמור.

כאשר הויכוח בין הצדדים נמשך, וכאשר הנתבע המשיך לסגור את הברז לתובע, האחרון איים לפנות למשטרה בתביעה לאסור על הנתבע לגעת בברז. לאחר מכן הודיע הנתבע לתובע כי ימנע מעשיית כל פעולה שהיא בברז שלו. מאז אותה תקופה התובע שתל גפנים חדשות והשקה אותן ללא כל הגבלה.

1. העדות שנשמעה בפני בית הדין

בהסכמת הצדדים העיד בפני בית הדין אחד החקלאים (מ'למעלה'), באמצעות שיחת טלפון. לדבריו, החלטות האספה השנתית מחייבות את כלל החקלאים. עוד העיד כי כאשר חקלאי מבחין בכך שברז נותר פתוח שלא בזמנו – רשאי הוא לסגור אותו, ובלבד שיעדכן את בעל הברז על כך. עם זאת, אותו עד הודה בפה מלא כי גם הוא עצמו, כאשר מצבה של חלקתו היה קשה במיוחד, השקה באמצעות מי שתייה המיועדים לתושבים. פעולה זו – כפי שהוסבר בדיון – פוגעת בחלוקה החקלאית, שכן היא מצמצמת את כמות המים הפנויה להשקיית כל החלקות.

2. הזמנת עדים ועמדת המועצה

בית הדין הביע את רצונו לשמוע עדים נוספים, וכן לקבל את עמדת המועצה האזורית בעניין זה. האפשרות לעשות כן הוסברה לצדדים, לרבות הדרך להגשת בקשה רשמית. ואולם, הצדדים – ובעיקר התובע – בחרו מטעמיהם שלא להוסיף עדים או לפנות למועצה לקבלת תגובה רשמית.

ב. טענות התובע

1. **בעלות על קו המים**: קו המים המוביל מים לחלקות אינו רכוש פרטי של החקלאים אלא שייך למועצה האזורית. על כן, החקלאים אינם שותפים בו, והנתבע לא היה רשאי לסגור את הברז. כך אף נמסר לתובע בהודעת ווטסאפ מנציג המועצה. (למרבה הצער, אותו נציג סירב להופיע בפני בית הדין, ולא ניתן היה לאמת את דבריו). אף שהחקלאים השתתפו בעבר בשיפור תשתיות הקו – אין בכך כדי להקנות להם בעלות על הקו או סמכויות שימוש ייחודיות בו.

2. **בעלות על המים**: גם אילו היה הקו בבעלות משותפת, הרי שהמים עצמם שייכים למועצה או ליישוב, ולא לחקלאים הפרטיים. לפיכך, לא הייתה לנתבע כל זכות לסגור את הברז, אשר מהווה פתח למים שאינם רכוש.

3. **תוקף ההסכמות**: ההסכמות לא הוגדרו מעולם כמחייבות, אלא נועדו לבטא רוח טובה ויחסי חברות בין החקלאים. כבר בזמן אמת הבהיר התובע, וכן חקלאים נוספים מ'למטה', כי אין בהחלטות אלו כדי לפגוע בזכויותיו של חקלאי יחיד. כוונת ההסכמות שהתקבלו שניתן לסגור ברז באישור הינן שאם החקלאי מסכים, אזי ניתן לסגור את הברז שלו, אך אם אין הסכמה מפורשת של החקלאי – אסור לסגור לו את הברז. מעולם לא נתקבלה החלטה המעניקה לנתבע, או לכל אדם אחר, רשות לסגור ברז של חקלאי אחר – אף לא בתנאי של עדכון, לאחר או קודם מעשה. הברז המדובר הינו רכוש פרטי של התובע, ואין לאחרים רשות להפעילו לצרכיהם.

4. **פגיעה חמורה בכרמים**: כרמיו של התובע נפגעו פגיעה קשה, שכן חקלאים בראש השורה 'למטה' משתמשים בהשקיה ללא כל מגבלה, ואילו אם התובע יעמוד במועדי ההשקיה

המוגבלים שנקבעו, לא יוותרו מים כלל לתובע. אין כל סברה לפיה ניתן לחייב את התובע, על פי "החלטת רוב", להפסיד ממון רב כדי לאפשר לנתבע להרחיב את כרמיו מעבר למקובל.

5. **מעשה בריונות ונזק מתמשך:** הנתבע נהג בבריונות כאשר סגר את ברז המים של התובע, תוך שהוא גורם לו נזק חקלאי כבד ומתמשך. בעוד שהתובע סבל מהפסקות מים, נהנה הנתבע מזרימה סדירה וללא הגבלה. כרמיו של הנתבע פורחים, ואילו חלקתו של התובע קמלה.

6. **השתמשות בערמה ב'מים עודפים':** הנתבע קיבל אישור מהמועצה להשתמש ב'מים עודפים' בטענה שמצב כרמיו קשה, אך לא עדכן בכך את יתר החקלאים. בכך הפר את ההסכמות באופן חמור, ואין בידו עתה להיתלות באותן הסכמות כבסיס לטענותיו. יתרה מזו – בשעה שנהנה מהשקיה עודפת לעצמו, והציג עצמו כלפי חוץ, כמי שמתנגד לכך בחריפות.

7. **הפרת הנחיית המועצה והרחבת החלקה:** הנתבע העלים עין מהוראת המועצה שלא לשתול כרמים חדשים, ובחר לשותלם. לאחר מכן תבע מים נוספים להשקייתם, ובמסגרת זו סגר את ברז המים של התובע. עובדה זו נתמכת בהודעת ווטסאפ של ג' שמאשים את הנתבע במצוקת המים הכללית. לעומת זאת, התובע נשמע להוראות ולא שתל כרם נוסף, וכיום נאלץ לראות 45 דונם מאדמתו כשהם קמלים, בשל מדיניות מעשית שיצר הנתבע בפועל לאורך השנים.

8. **הסעד המבוקש:** הנתבע ביקש שבית הדין ימנה שמאי מוסכם, שיבחן מה היו הנזקים שנגרמו לכרמים של התובע בגין מניעת ההשקיה, והתובע ישלם עבור כל הנזקים הללו.

ג. טענות הנתבע

1. **תוקפן של ההסכמות: הסכמות מחייבות ומחוייבות המציאות,** שכן ללא הסדרה מוסכמת לא ניתן לנהל חלוקה תקינה של משאבי המים. ההסכמות התקבלו בנוכחות נציג המועצה, אשר לאורך השנים עודדה ותמכה במדיניות של חלוקה בהסכמה בין החקלאים עצמם. לפיכך, מדובר בהסכמות שנעשו בידעת הגורמים המוסמכים ותוך שיתוף פעולה עם הרשויות.

2. **מעמדו של התובע בניהול השטח:** הנתבע מציין כי אינו יכול ואף אינו מבקש להחליט עבור החקלאים מ'למטה' כיצד לחלק את המים שבאחריותם. עם זאת, הוא ניסה לאורך השנים לסייע בגיבוש מדיניות מאוזנת, ללא הצלחה. לדבריו, אילו היה התובע מעורב באופן יומיומי סביב השעון בנעשה בשטח, היה יכול לדאוג בפועל לכך שחלקתו תושקה בזמנים המתאימים. לעומת זאת, התנהלותו של התובע, הגר רחוק ולא מתאפשר לו לטפל

בחלקה כל הזמן, ומצפה לקבל מים על חשבון החלקות 'למעלה' ללא נוכחות מתמדת, אינה צודקת ואינה מאזנת בין צרכים הדדיים.

3. **סגירת הברז בהתאם להסכמות:** ההסכמות כללו הסכמה ברורה המאפשרת לחקלאי לסגור ברז של חברו כאשר הברז נותר פתוח שלא בזמנו, ובלבד שידווח על כך לבעל הברז. הנתבע פעל בהתאם לכך, ובהתאם לנוהג ולדין, וכפי שהנתבע ציין שמפורש בגמרא (בבא קמא כז ע"ב) שמותר לסגור מדין 'עביד איניש דינא לנפשיה'.

4. **גורמים לפגיעה בגפנים:** לא ניתן לקבוע באופן חד-משמעי כי מצבם של הגפנים בחלקתו של התובע נובע ממחסור במים בלבד. ישנם גורמים חקלאיים נוספים רבים העלולים להשפיע על הצלחת הגידול. מכל מקום, משעה שהנתבע פעל בהתאם להחלטות שהתקבלו – אין להטיל עליו אחריות לנזקים ללוויים, גם אם התרחשו בפועל.

5. **השימוש ב'מים העודפים':** הנתבע מודה כי לא עדכן את יתר החקלאים בדבר השימוש הזניח שנעשה על ידו בעודפי מי שתייה, אך טוען כי מדובר בכמות שולית, אשר אין בה כדי להשפיע באופן ממשי על יתר החלקות או לפגוע בזכויות התובע. שימוש זה לא חרג מההסכמות ולא גרע בפועל מזכויות ההשקיה של אחרים.

לעומת זאת בסיכומים טען הנתבע כי השימוש שנעשה על ידו במים שלא דרך הקו החקלאי נעשה אך ורק בתקופה בה הבוסטר היה תקול, ותוך קבלת אישור מפורש מהגורמים המוסמכים. רק לאחר שהתובע פתח את המים בזמנים שאינם מוקצים לו, וכתוצאה מכך לא נותרה אספקת מים כלל ליתר החלקות, נדרש הנתבע לשימוש נוסף זמני באותם מים. [הודעה 20 באוגוסט 2024 שהבוסטר מקולקל].

6. **החלטת המועצה:** הנתבע אמנם שתל עוד גפנים, אך כך עשו כל החקלאים. ההחלטה היתה שכמות המים לא תגדל בשל שתילות חדשות וכל חקלאי יחלק את המים הניתנים לו לפי ראות עיניו, וכך אכן עשה הנתבע.

7. **תגובה לסעד המבוקש:** הנתבע פטור מכל תשלום עבור נזקים שנגרמו כביכול לתובע בגלל מניעת ההשקיה. כמו כן לנתבע יש זכות עתידית להשתמש בדרך דומה כדי לממש את ההסכמות.

ד. שאלות לדיון

1. אילו הסכמות התקבלו באספה והאם הן מחייבות?
2. האם מותר היה לנתבע לסגור את הברז של התובע?
3. האם בעקבות השימוש של הנתבע ב'מים העודפים' בטלו ההסכמות?
4. למי שייכת הבעלות על קו המים ועל המים עצמם?

5. הוצאות משפט.

ה. אילו הסכמות התקבלו באספה והאם הן מחייבות?

1. המסכת העובדתית

בהתאם למסמכים והתכתובות שנשלחו לבית הדין, ולאור עיון מעמיק בתיעוד שהוצג, ניתן לקבוע את העובדות הבאות:

1. **איסור מפורש על סגירת הברז:** נשלחו לנתבע מספר הודעות המורות לו שלא לגעת בברז, אך הנתבע סירב להיענות להן.

2. **שיתוף פעולה עם נציג המועצה:** הנתבע שלח הודעות ל"י, רכז חקלאות במועצה, ובהן ביקש לתת תוקף להסכמות האספה, ועדכן אותו בתוכן. "י השיב כי לא יוכל להגיע לאספה אך ביקש לשלוח נציגה מטעמו.

3. **שיח מתואם בין הצדדים:** נמצאו תכתובות רבות בין התובע לנתבע המראות על שיח מתואם בנוגע לימי ושעות ההשקיה שנקבעו מראש, דבר המצביע על הכרה הדדית בהסכמות שהתקבלו. התובע השיב שתכתובת זו נעשתה עקב הטעיה, כלומר הוא חשב שמותר לנתבע לסגור כי כך הנתבע הציג את הדברים, אולם אח"כ התברר לו שהנתבע לא דיבר אמת ולכן חזר בו.

4. **מעמדן של הסכמות האספה:** הוצגו לבית הדין מסמכים והודעות הכוללות קביעת זמני השקיה וכמויות מים לכל חקלאי, דבר המלמד על מבנה מסודר והכרה בפועל של כלל החקלאים בהסכמות להסדרת השימוש במים.

עם זאת, נותרת פתוחה השאלה האם התקבלה החלטה באשר לאופן אכיפת ההסכמות. בפני בית הדין הוצגו הראיות הבאות:

א. הודעת ווטסאפ של אחד החקלאים (י.מ) האומר: "... מי שלמטה יקפיד לסגור בזמן של הלמעלה, מי שלמעלה יקפיד לא לסגור ברז ללא עידכון ודיבור עם החקלאי".

בית הדין שאל את הצדדים (פרוטוקול דיון 2 עמ' 5) כיצד הם מפרשים את ההודעה:

"אב ב"ד: איך אתה מבין את המשפט הזה?

תובע: י.מ אמר במפורש שאין סמכות לחקלאי לסגור ברז בניגוד לרצונו. הוא התכוון לומר, לעדכן כשיש חלוקה מלפנים משורת הדין להתחשב אחד בשני... קודם לא יגע בלי רשות כשאין רשות, ואם זה עם רשות חייב להיות עדכון, יש שני סייגים, ככה אני מבין.

נתבע: אם סוגרים ופותחים זה משבש את פעולת המחשב, לכן עדיף לסגור בלחיצה בטלפון מאשר ידנית, לכן מעדכנים, אם לא זמין סוגרים ואחרי זה מטפלים, זה מה שהיה בפועל עם חקלאים אחרים וגם את התובע עדכנתי כשסגרתי.

ב. בעדות של ע' (להלן 'העד') בפני בית הדין עלה שהעד תומך בגישתו של הנתבע, וסבור שמותר לסגור אם מעדכנים:

"אב ב"ד: נגיד אני רואה שמישהו לא עומד בחלוקה, מה אני אמור לעשות, מה החליטו לעשות בישיבת חקלאים אם מישהו לא עומד בכללים?"

עד: לא חושב שדובר במפורש מה עושים אם לא עומדים בכללים, יושבים מחליטים על ימים שעות וכו' מגיעים בסוף לאיזה הסכמה מסוימת ומבינים שכל אחד אחראי לעמוד בהסכם. ברור שיש אמירות שמי שלא עומד בזה נסגור לו ברז שלא יפריע, יכול להיות, אבל אין החלטה בטח לא כתובה מה עושים...

עד: אני חושב שזה ברור שאם מישהו לא עומד בכללים ומפריע באותו רגע לעבוד לפי הכללים אפשר לסגור לו את הברז כדי שהעסק יעבוד.

אב ב"ד: אקרא: "מי שלמטה יקפיד לסגור בזמן של הלמעלה, מי שלמעלה יקפיד לא לסגור ברז ללא עדכון ודיבור עם החקלאי" איך אתה מבין את המשפט?

עד: כשאתה רואה שיש ברז פתוח למטה בזמן שיש (זמן של) מים ללמעלה, אתה סוגר ברז ובאותו רגע מודיע לו ומוודא שהוא הבין. אחרת לא יהיה לו מים כשיגיע תורו".

ג. בהודעת ווטסאפ ששלח מר י' לתובע – נאמר במפורש כי הוא לא נתן אישור לנתבע לסגור את הברז.

ד. הודעות של חקלאים מ'למטה' (כגון ג') התומכים בגישת הנתבע, לפיה אין רשות לסגור את הברז של חקלאי אחר. אמנם הודעה זו נכתבה כאשר סגרו בלי להודיע כלל.

לאור האמור, בית הדין סבור שפרשנותו של הנתבע להחלטות האספה סבירה יותר:

את הודעת רכז החקלאות יש לפרש כפשוטה, שהוא לא העניק סמכות לאיש לסגור את הברזים. רכז החקלאות נמנע מהתערבות בשיח בין החקלאים, ולו היה מתערב – לא היה מתקיים שיח כלל, שכן המועצה הייתה כופה את עמדתה, דבר שאינו בסמכותה ואף אינו ברצונה.

העדות שהציג ג' נובעת מכך שסגרו לו הברז ללא התראה מראש, ואין לראות בכך הבעת הבנה שונה מזו של הנתבע.

אמנם עדיין מדובר על פרשנות בלבד להחלטות האספה, והחלטה מפורשת המתירה לסגור – לא התקבלה. אך בפרק הבא נראה שאף אם לא התקבלה החלטה שמותר לסגור, עצם העובדה שהתקבלה החלטה מחייבת – כוללת בתוכה את האפשרות לאכוף אותה.

2. תוקף הלכתי וציבורי של החלטות אספת החקלאים

התובע טען כי החלטות האספה השנתית של החקלאים אינן מחייבות, ונועדו לכל היותר להבעת רוח טובה וחברית בין חברי הקבוצה. מנגד, הנתבע טען – הן בפני בית הדין והן בתיעוד רב שהוצג (ובפרט בהודעות ווטסאפ) – כי מדובר בהחלטות מחייבות, אשר החקלאים קיבלו על עצמם בפועל.

מן ההלכה עולה כי התאגדות מקצועית של בעלי אומנות, יכולה לחייב את חבריה. כך בגמרא (בבא בתרא ט ע"א) מצאנו כי טבחי העיר חילקו ביניהם את ימי המכירה, והעובר על החלטתם התחייב בקנס. התוספתא בבבא מציעא (פרק י"א הל' כג-כה) מביאה דוגמאות רבות לתקנות מחייבות שנעשו בהסכמה מקצועית, ושהוכרו כבעלות תוקף מחייב גם בהלכה, והדברים נפסקו להלכה בשו"ע חו"מ רלא, כח. החלטות בעלי האומנות מחייבות את כל החברים גם במקרה בו עלול אחד מהאומנים להגיע לחרפת רעב (ראה לשון החת"ס חו"מ סימן מד, הובא בפתחי תשובה חו"מ רלא סק"ד).

אמנם, הר"ן (בבא בתרא, שם), המגיד משנה (הל' מכירה פ"ד הי"א) בשם הרמב"ן, והפתחי תשובה (חו"מ סימן רלא ס"ק ו) בשם הרשב"א והבית יוסף, פסקו כי תוקף התקנות תלוי בכך שכל בני האומנות או כל בני העיר יהיו נוכחים וישובו יחד באספה. אולם, ערוך השולחן (חו"מ רלא, כז) הבהיר כי "מי שלא בא לאסיפה – בטלה דעתו..." וממילא – הנמנע מלהביע את דעתו בזמן שקראוהו, אינו יכול למנוע את תוקף התקנה.

לשאלת האפשרות להכריע על פי רוב דעות, מצאנו מחלוקת. רבנו תם (מרדכי בבא בתרא רמז תפ–תפ"א) וסיעתו סברו שאין לתקנה תוקף אלא בהסכמת כולם. ואילו הראב"ה (מרדכי שם, תפב) הריטב"א (עבודה זרה לו ע"א) וסיעתם סברו כי די בהחלטת הרוב, והרוב כופה את המיעוט. שיטה זו נתמכה גם בדברי שו"ת הרא"ש (ו, ה). הרמ"א (חו"מ סימן ב) הביא את שתי הישטות וכתב שההכרעה היא ע"פ המנהג.

הרב יעקב אריאל שליט"א, (הערות לספר כתר י"ד הרשות המקומית בהלכה עמו' 492) הסביר את המחלוקת ואת ההכרעה:

החיים הפוליטיים אינם דומים לבית דין אובייקטיבי, המברר את האמת המשפטית. הוא מורכב מבעלי אינטרסים. ולכן לדעת ר"ת אין בסמכותו של הרוב האינטרסנטי לפגוע באינטרסים של המיעוט. הראב"ה סובר שאכן אין לרוב מעמד של ב"ד המברר את האמת. אך א"א לנהל חיי חברה ללא הכרעה בין הכוחות השונים (ההדגשה אינה במקור). בעל כורחנו עלינו להתחשב יותר באינטרסים של הרוב מאשר באינטרסים של המיעוט, לא בגלל שהרוב צודק, אלא משום שלמעשה אין ברירה להשיג שלום בציבור בלי הסכמה לחיות במסגרת דמוקרטית שלפיה יש להתחשב יותר ברוב מאשר במיעוט... המנהג הוא כדעת הראב"ה, כי היא מאפשרת יותר הכרעה מעשית בחיי הקהילה.

ע"פ דברי הרב יעקב אריאל, נראה להכריע גם כדברי ערוך השולחן לעניין מי שלא היה באסיפה שגם הוא יתחייב בהחלטות האסיפה. שהרי אם לא נפסק כך הציבור לא יוכל להתנהל, כיון שמי שמתנגד לא יבוא כדי למנוע את ההחלטות. בוודאי בנידוננו, שהתובע לא הגיע לפגישה הראשונה רק מחמת אילוץ, ולא מחמת שחשב שהיא לא מחייבת, לפחות בזמנו, אם כן גם הוא התחייב במה שיוחלט באסיפה.

עד כאן ציינו הלכות הנראה כי הם נוגעות הן לבני העיר והן לבעלי אומנות. אמנם אבן האזל (הלכות מכירה יד, יא) כתב, שגם השיטות המתירות קבלת החלטות ע"פ הרוב בבני העיר, מודים

שלגבי בעלי אומניות אין הדבר כן, וההחלטה חייבת להתקבל ע"י כל בעלי האומניות. אלא, שנראה שדבריו קשים.

הרא"ש (בבא בתרא א, לג) כתב ש"בעלי אומניות ... והם הנקראין בני העיר בענין מלאכה". מדבריו נראה, שהסמכות של בעלי האומניות נובעת מכך שלעניין מלאכתם הם כמו בני העיר. ובפרט, לפי הסברה של הרב יעקב אריאל שליט"א, מסתבר שלצורך היעילות הנצרכת מחייבת קבלת הכרעות ע"פ הרוב.

אף אם נקבל את גישת אבן האזל במלואה – הרי שבמקרה שלפנינו, מסתבר שהחקלאים הם בגדר בני העיר. ההבדל בין בעלי אומנות לבני העיר הוא שבעלי אומנות הם חלק מקבוצה גדולה יותר – בני העיר. אולם, במקרה שלפנינו, לעניין ההשקיה, החקלאים אינם חלק מקבוצה גדולה של יותר חקלאים, ולכן דינם כבני העיר.

זאת ועודף אין מדובר כאן ב"מלאכה" פרטית בלבד, אלא **בחלוקת משאב ציבורי** (מי השקיה), אשר לא ייתכן לקיימו אלא על ידי הסכמה רחבה ומנגנון הכרעה ברור. בהקשר זה, בעלי הכרמים דומים לדין בני עיר ומתחייבים בהחלטותיהם. קבלת החלטות בעניינים ציבוריים ראויים אינה רשות או מנהג טוב, אלא היא חובה גמורה. הפוסקים כתבו כך בנוגע למינוי הנהגה מקומית מחייבת (טובי העיר). בשו"ת מהר"ם שיק (חו"מ, סימן יט) הסביר שמדובר על **חובה** המוטלת על הציבור כיוון שקהילה ללא הנהגה מחייבת, לא תוכל להתקיים זמן ארוך. לדעת ספר החינוך (מצווה תצא) מינוי מנהיגים לקהילה הוא חלק ממצוות מינוי שופטים. לענייננו, נראה שאף חלוקת משאבים מוגבלים דומים להכרעות ציבוריות של בני העיר.

כמו כן, צוין בפני בית הדין כי נציג המועצה עודכן בהחלטות, תמך בכינוס החקלאים, ואף ביקש לשלוח נציגה במקומו – דבר שיש בו כדי לחזק את מעמד ההחלטות ולהעניק להן תוקף כהסכמה קהילתיות בפיקוח רשות מוסמכת. לא מסתבר שנציג המועצה יטריח עצמו לפגישה חברית של החקלאים שנועדה להביע רצון טוב ותו לא.

אמנם, בגמרא (בבא בתרא ט ע"א) עולה שתקפותה של תקנת בעלי אומנות תלויה לעיתים באישורו של "אדם חשוב" כשיש אדם בתפקיד כזה. במסגרת פסק דין זה לא ניכנס בהרחבה לשאלת הגדרת "אדם חשוב" ולגבולות סמכותו, אך נושא זה נידון בהרחבה על ידי הרב אורי סדן בנייר עמדה 20 של מכון משפטי ארץ (מקורות 8–13).

מכל מקום, במקרה זה, לא ניטען שישנו תלמיד חכם שהוא בגדר "אדם חשוב" שיש צורך לקבל את אישורו. יתירה מזו, יש שפירשו שאדם חשוב הוא כל מנהיג ציבור. אולם, במקרה שלפנינו, נציג המועצה האזורית עודכן בהחלטות האספה ואף ביקש לשלוח נציגה מטעמו לצורך השתתפות באספה. עובדה זו מחזקת את ההכרה הציבורית והמערכתית באספת החקלאים, וניתן לראות בה מענה מסוים לדרישה של "אדם חשוב", כמי שנותן גיבוי מוסדי להכרעות שהתקבלו.

זאת ועוד, לפי דעת השו"ע (רלא כז-כח) אישורו של אדם חשוב נצרך רק בבעלי אומניות ולא בבני העיר, והרי כבר דימינו את המקרה לדין בני העיר (אמנם בזה הרמ"א (רלא כח) חולק אבל יש את הסברות האחרות).

בפרק הקודם קבענו שהאספה לא החליטה במפורש כיצד לאכוף את החלוקה. אולם מסתבר שסגירת ברז תוך כדי יידוע החקלאי היא פעולה סבירה שאוכפת את ההחלטה. הגמרא (בבא קמא כז ע"ב) דנה בדיוק במקרה דומה לזה שלפנינו – בזכותו של חקלאי לאכוף חלוקת מים בימים שונים על ידי אלימות פיזית. רש"י מציין שפניה לבית דין לא תועיל שכן עד שבית הדין יתערב הבאר עשויה להתייבש. נתיבות המשפט (חושן ד, א) מציין שפניה לבית הדין לא תועיל שכן בינתיים יגרמו נזקים לזרעים, שלא יהיה ניתן לגבות אותם בבית הדין בגלל שמדובר על נזקי גרמא. אולם סגירת הברז, שלא כמו אלימות פיזית, איננה פעולה שעיקרה גרימת הפסד, אלא פעולה המממשת את ההחלטה כפשוטה. ומכאן שאפילו אם לא התקבלה החלטה מפורשת המתירה לסגור את הברז, משהתקבלה החלטה מחייבת, היא כוללת בחובה את הסמכות לממש אותה כפשוטה.

לאור כל האמור, בית הדין קובע:

- **הסכמות האספה מחייבות את כלל החקלאים המשתתפים במעורר השקיה, לרבות מי שנמנע מלהופיע אך הוזמן כדין.**
- **הסכמות אלו תקפות אף אם הן גורמות לפגיעה כלכלית מסוימת למיעוט מבין החקלאים, ככל שהתקבלו לפי רוב.**
- **מאחר שמדובר בהסדרת שימוש במשאב ציבורי מוגבל, קבלת החלטות מחייבות אינה רק אפשרות, אלא חובה הלכתית וחברתית שנועדה למנוע הפקרות ולשמור על שלום הציבור.**

ו. האם הנתבע הפר את ההסכמות?

בתאריך 26.6.24 קיבל הנתבע אישור להשקות את שדותיו ב'מים עודפים'. ההשלכה המעשית של אישור זה היא כפולה: ראשית הנתבע מעתה והלאה סובל פחות ממצוקת המים שעמדה בבסיס החלוקה. ושנית, כיוון שככלל הקצאת המים היא קודם כל לתושבים ורק אח"כ מה שנשאר הוא לחקלאים – לכן שימוש מוגבר של הנתבע במי השתיה של התושבים למטרות השקיה, יצמצם בהכרח את כמות המים לחקלאות.

לפי עדותו של העד בשלב מסויים המצב היה כה קשה עד שגם הוא התחיל להשקות ממים של תושבים ולשיטתו מרגע שכך אירע לא היתה עוד משמעות להסכמות:

ע"ד: אני אומר שבשלב מסוים אחרי שהתחברו הרבה ליישובים והקו החקלאי לא העביר מה שידוע להעביר, היה ברור לכולם, לא באופן מוצהר, מתחת לשולחן, שהחלוקה לא רלוונטית".

בית הדין שאל את הנתבע מדוע לא מצא לנכון לעדכן את חבריו בדבר השימוש העודף שהוא עושה במי שתיה מהישובים. בפרוטוקול דיון 1 עמ' 6 הוא השיב:

ההחלטה היתה להגיע למכסה מסויימת של מים. למכסה הזאת לא הגעתי מעולם, אז איך היא יכולה להתבטל? קיבלתי בשבועיים הראשונים - 90%, ולאחר מכן 70%.

לעומת זאת בפרוטוקול דיון 2 עמוד 16 הוא אמר סיבות אחרות:

א. ההשקיה העודפת נעשתה ע"פ החלטת הנציגים המוסמכים במועצה מתוך הבנה שלנתבע יש מצוקת מים גדולה יותר מכל שאר החקלאים.

ב. הכמות הנוספת שקיבל לא היתה משמעותית, וכי בהשוואה לחקלאים אחרים, במיוחד אלו שביצעו חיבורים לא חוקיים, הוא דווקא קיבל פחות מים.

ג. הייתה ידיעה רווחת בקרב חלק מהחקלאים על קיומם של חיבורים דומים, וכי בסופו של דבר מה שקובע זה הכמות שהוא קיבל כפי שתועדה במונה.

בסיכומים כתב הנתבע טעמים אחרים:

ד. השימוש שנעשה בקו הזה היה רק לתקופה בה הבוסטר היה תקול ולא ניתן היה להשתמש בקו החקלאי בכלל.

ה. רק לאחר שהתובע החל להשתמש ללא חשבון כלל בקו המים החקלאי, ומנע לגמרי מהנתבע את השימוש בו, נעשה שימוש נוסף בקו המים של מי השתייה.

אם כן לפנינו **שש** סיבות שונות ו**סותרות**, לכך שהנתבע לא היה צריך לעדכן את חבריו החקלאים בכך שניתן לו היתר מיוחדת למשיכת מים עודפים.

כאשר ישנה סתירה בדברי בעל דין, על בית הדין לקבל את דבריו הראשונים. כאשר בעל דין חוזר בו מטענת פטור לטענת פטור – השולחן ערוך (ח"מ פ, א) מכריע שנאמן לחזור בו. האחרונים נימקו את הזכות לחזור בו משתי סיבות:

א. יש לטוען מיגו שיכול היה לטעון את הטענה החדשה מלכתחילה.

ב. אנו תולים שלא דייק בטענתו הראשונה (ראו קצות החושן פ, ג, קובץ שיעורים בבא בתרא קיא, שיעורי ר' שמואל בבא בתרא ח"א עמוד ר).

אולם אם נכתבו הטענות בשטר וכן אם נכתב פרוטוקול שהוצג לצדדים, בעל הדין אינו יכול לחזור בו אפילו מפטור לפטור (שו"ע שם סעיף ב וברמ"א).

מלבד זאת, הטענה שנטענה בסיכומים בדבר ההיתר שניתן לנתבע רק לאחר שהבוסטר היה תקול, אינה תואמת את לוח הזמנים כפי שהוצגו בפנינו. ההיתר ניתן כאמור ב-26.6.24, ואילו ההודעה על הבוסטר התקול היתה רק ב-20.8.24, כך שהגרסה שההיתר ניתן רק עקב בוסטר תקול איננה נכונה. לכאורה בפנינו טענה מול טענה: טענת התובע כי הנתבע קיבל אספקת מים בלי לעדכן ולכן הפר את החלטות האספה, מול טענת הנתבע בדיון הראשון והקובע כי ההחלטה היתה להגיע למכסה מסויימת ואליה לא הגיע מעולם.

טענת הנתבע שלפיה ההחלטה שניתנה עסקה באחוזים מסוימים בלבד – נדחית. ברור כי עצם הבעיה שבגינה התקבלו החלטות החלוקה, היא המחסור במים והיעדר אפשרות לקבל את מלוא המכסות שנקבעו בהסכמות. אילו היה בנמצא די מים שיאפשרו שימוש מלא לפי החלטות אלו – לא היה כל צורך בהחלטות נוספות או בסדרי חלוקה מיוחדים.

משום כך, עצם המחסור והשימוש החלקי הוא שעמד בבסיס ההסכמות, וזו הייתה מציאות משותפת לכלל החקלאים. לפיכך, משהשתמש הנתבע במים מעבר לחלקו, היה עליו ליידע בכך את יתר החקלאים, שכן המים שנעשה בהם שימוש – חרגו מן המכסה הכללית, שהייתה שייכת לכולם. מעבר לכל הנימוקים יש להעיר שכאשר בעל דין משנה את גרסתו שש פעמים הדברים

מעלה חשש כבד שהוא לא הביא את מלוא העובדות בפני בית הדין, ולכן קשה לקבל את אף אחת מהגרסאות שהציג.

לכן אנו מקבלים את טענת התובע שהנתבע השתמש במים בלי לעדכן את שאר החקלאים שלא כדין והפר בכך את ההסכמות.

ז. מעמדן של ההסכמות אחרי השימוש של הנתבע ב'מים העודפים'

לאחר שהתברר כי הנתבע נהג שלא כדין, עולה לפנינו השאלה: האם מעשיו עולים כדי **ביטול** הסכמות האספה בדבר חלוקת המים, או שמא יש לראות בהם משום הפרת ההסכמות בלבד, מבלי לשלול את תוקפן.

מצד אחד, ניתן לטעון כי מעשי הנתבע מבטלים את הסכמות החלוקה, בהיותם בבחינת "מקח טעות". חלוקת המים בין החקלאים נעשתה מלכתחילה על בסיס נתונים מסוימים, ובפרט מתוך התחשבות במצבם הקשה של החקלאים ש"למעלה". אולם משהתברר כי הנתבע מקבל מים ממקורות אחרים או בכמויות החורגות מההסכם – מתבטלות ההסכמות המקוריות, שכן הן נסמכו על מצג שהופר. בנוסף, העד שהעיד בפנינו ציין כי השקיה ממושכת ולא חד-פעמית ממקורות חיצוניים מייתרת למעשה את הסכמות האספה, ומכאן שגם לדעת החקלאים עצמם – תשתנה המציאות באופן המפקיע את הרלוונטיות של ההסכמות.

מן הצד האחר, ניתן לראות בהתנהלות הנתבע משום הפרת ההסכמות – אך לא ביטולן. כשם שחקלאי המושך מים עודפים ואינו סוגר את הברז בזמן, אינו מבטל בכך את ההסכמות אלא פוגע בזכויות חבריו – כך גם במקרה שלפנינו: הנתבע חרג מההסכמהותופגע בזכויות שאר החקלאים, אך לא ביטל את עצם תוקפן.

אנו קובעים כי הפרת ההסכמות אינה מבטלת את תוקפן, אלא מהווה חריגה ממנה המחייבת תיקון – אך לא פירוק ההסדר.

בתשובת גאוני מזרח ומערב (סימן קסה) נאמר כי לאחר שהציבור קיבל החלטה מוסכמת, אין בכוח יחיד מהציבור לבטלה – אלא אם יעמדו כל הצדדים למניין מחודש ויחזרו ויחליטו על ביטול. לפיכך, כל עוד לא נערכה ישיבה כללית של כלל החקלאים ולא נתקבלה החלטה חדשה – עומדות ההסכמות המקוריות בתוקפן, על אף ההפרה.

נוסיף, כי הנתבע אמנם איבד בהתנהלותו את זכותו למנוע את השימוש במים מהתובע, אך אין בכך כדי לשלול את זכות שאר חקלאי ה"למעלה" שעמדו בהסכמות לדרוש מהתובע לעמוד בהן. כפי שעולה גם מעדות שנשמעה בפנינו, לפיה מספר חקלאים נהנו בפועל מהפסקת ההשקיה של התובע ע"י הנתבע (גם אם בעצמם נמנעו מנקיטת פעולה שכזו). לפיכך, גם כאשר הנתבע הפר את ההסכם, אין לראות בכך ביטול גורף של זכויות כלל החקלאים, והיה על הצדדים לכנס אספה ולבחון את דרכי התגובה להתנהלות הנתבע.

עם זאת, מובן כי לתובע עומדת הזכות לפיצוי על הנזק שנגרם לו עקב חריגת הנתבע.

רק בשלב מאוחר יותר, כאשר מספר חקלאים משמעותי נהג להתעלם מהחלטות האספה והשקיה מים ממערכת המים היישובית באופן מתמשך – ניתן היה לומר כי החלטת האספה בטלה בפועל (שו"ת חתם סופר ב, יו"ד, ה: "מה לי קבלה מתחלה מה לי חזרה בסוף שהם אמרו למנותם והם

אמרו לחזור בהם"). אלא שמצב זה התרחש רק לאחר זמן ממושך, ולא השפיע באופן ישיר על הסכסוך שלפנינו.

כיוון שהנתבע התיר לעצמו להשתמש במים העודפים בניגוד להסכמות, ללא שיתוף שאר חברי החקלאים ותוך כדי גרימת פגיעה ממשית בזכויותיהם – ובפרט בזכויותיו של התובע, אשר לא הייתה בידו דרך טבעית ופשוטה להתגונן מפני פגיעה זו – רואה בית הדין לנכון לקבוע פיצוי לטובת התובע.

אנו מודעים לכך כי קשה לעמוד על היקף הנזק המדויק שנגרם, ומשכך, מכוח סמכותנו לפסוק כפשרה הקרובה לדין, הנתבע ישלם 3,500 ₪ לתובע, כפיצוי סמלי על הפגיעה שנגרמה לתובע.

לפיכך, בית הדין קובע כי החלטת האספה תקפה ומחייבת, וכי היה על הצדדים לכנס ישיבה מחודשת לשם בחינת ההתנהלות החדשה. באין החלטה כזו – הנתבע הפר את זכותם של שאר החקלאים, ועליו לשאת באחריות מתאימה ועליו לשלם לתובע סך של 3,500 ₪.

ח. הבעלות על קו המים ועל המים עצמם

עד כה עסקנו במעמדן של החלטות האספה ובהשלכותיהן. עתה עלינו לדון במעמדו של קו המים: האם מדובר במשאב ציבורי הנתון לבעלות כללית – או שמא מדובר בנכס פרטי, והצדדים דומים לדין שכנים או שותפים המשתמשים בתשתית משותפת. בפני בית הדין הוצגו טענות ועדויות שותרות בדבר הבעלות על קו המים החקלאי.

לדעת בית הדין, אין אפשרות להכריע בבירור למי שייכת הבעלות על קו המים עצמו, אך ניתן לקבוע כי המים הופכים לרכוש החקלאי רק לאחר שעברו את שעון המים הפרטי. בעל "עמק המשפט" (שכירות, סימן כז, אות מז; סימן כח אות א'), פסק כי משהמים עברו את שעון המים הפרטי – הם הופכים לרכושו של בעל הנכס. הקניין נעשה על דרך "קניין חצר", דהיינו שהמים נקנים לבעלים מכוח כניסתם לקרקע שבבעלותו או לכלים שלו – ובכלל זה הצינורות עצמם. עד לאותה נקודה, כל עוד לא עברו את השעון – המים שייכים ליישוב, ואינם בבעלות פרטית של מי מהצדדים.

לעניין זה אין הבדל אם מערכת הצינורות נבנתה על ידי החקלאים עצמם או על ידי המועצה – שכן עצם חובת התשלום היא תנאי להעברת הבעלות. היישוב איננו מקנה את המים לכל אדם (גם אם הם זורמים בצינורותיו של אותו אדם), אלא למי שרוכש אותם בפועל. כמו כן מסתבר שהיישוב הקנה לתושבים את הצינורות העוברים בשטחם כחלק מחובת התשלום של החקלאי ליישוב.

לפי התרשמות בית הדין, הברז אותו סגר הנתבע ממוקם במרחק מה לפני שעון המים של התובע. משמע, באותה עת, טרם זכה התובע במים – והנתבע למעשה מנע ממנו מלקנותם. עם זאת, מבחינה עקרונית, אין זה משנה אם הבעלות באותם מים הייתה כבר ביד התובע או שנותרה בידי היישוב: אם סגירת הברז הייתה אסורה – האיסור חל גם על מים שאינם בבעלותו של התובע, ודי בכך שיש לו זכות עתידית לזכות בהם; ואם הייתה מותרת מכוח הסכמות האספה – הרי שגם אם המים היו כבר קנויים לנתבע, היה מותר לו לממש את זכותו בדרך זו.

ראיה לדבר זה ניתן להביא מהירושלמי (פאה פרק ז הלכה ג) המציין שמי שהניח כלכלה על הקרקע על מנת שתקלוט את ה'פרט' עובר על איסור גזל, למרות שכל עוד לא נפלו הגרגרים לקרקע אין חל עליהם דין 'פרט' והם נחשבים ממונו של בעל הבית, ורק לאחר נפילתם לקרקע והפיכתם לגרגרים אחדים הם שייכים לעניים. מכאן שאסור לאדם לגרום לגזל, וגרם גזל חשוב כגזל (גליוני הש"ס באורים וכללים בירושלמי זרעים כרך ב אות ז) ואסור למנוע מחברו לקבל את המגיע לו על פי דין. מכאן שאם היה אסור לסגור את הברז – הדבר היה אסור אף לפני הגעת המים לשעון.

למסקנה, המים העוברים בצינורות אחרי שעון המים שייכים לתובע. אולם לעניין איסור והיתר סגירת הברז אין נפק"מ בעניין זה.

ט. אחרית דבר

במבט צופה פני עתיד, מבקש בית הדין להציע לצדדים ולכלל חקלאי האזור קווים מנחים ביחס להתנהלות האספה והחלטותיה להבא.

אין ספק כי החלטות האספה צריכות לשאת תוקף מחייב. ואולם, כאשר הצדדים נדרשים לעמוד בניסיון מורכב וקשה, לא תמיד יש בידם לקיים את ההחלטות אשר קיבלו על עצמם מרצונם.

בהלכה מצאנו שכדי להעניק תוקף מרבי להחלטות ציבוריות – כגון תקנות אנשי העיר – יש להעמידן בפני "אדם חשוב" כשיש אדם בתפקיד כזה. אמנם לדעת הפוסקים בימינו בדרך כלל אין מי שמחזיק בתפקיד זה, ולכן יש תוקף להחלטות אף בלא אישור. לנוכח מורכבות העניינים שלפנינו, אנו ממליצים כי הצדדים ימנו אדם שאינו מעורב ישירות בנושא, אשר יהיה מוסכם על הכל, בין אם הוא תלמיד חכם ובין אם הוא אדם אחר המקובל על החברים.

תפקידו של אדם זה יהיה לבדוק מלכתחילה שההחלטות אינן מקפחות איש, לבחון כיצד ניתן לאכפף, וכן לשמש כבורר מוסכם במקרים של מחלוקות או מריבה ח"ו.

כדי למנוע מחלוקות עתידיות, יש לחתום מראש על הסכמה לקבל את הכרעותיו כסופיות ומחייבות לכל דבר ועניין.

י. הוצאות משפט

על פי ההלכה כאשר שני הצדדים התנהלו בדיון המשפטי באופן סביר, פנייתם נחשבת לפנייה משותפת ולכן הם מתחלקים בשווה באגרת בית הדין (ראו משנה בבא בתרא קסז ע"ב בנוגע לתשלום שכרו של סופר בית הדין, ועיינו גם שו"ת הריב"ש, תעה; שו"ת תשובות והנהגות ב, תרצו, בסופו. וכן במדיניות בית הדין באתר בית הדין).

להבנתנו שני הצדדים התנהלו באופן סביר וראוי במסגרת הדיון בבית הדין, ולכן שורת הדין היא לחלק את הוצאות המשפט באופן שווה. במקרה זה התובע שילם 750 ש"ח אגרה עבור התביעה שלו ולכן יש לחלק את האגרה בין הצדדים והנתבע ישלם לתובע 375 ש"ח.

יא. החלטות

1. החלטות שהתקבלו באספת החקלאים בעניין חלוקת המים מחייבות את כלל החקלאים שהוזמנו לאספה כדין – אף אם לא נכחו בפועל.
2. סגירת ברז ההשקיה של חקלאי אשר לא סגר אותו במועד, תוך הודעה מראש לחקלאי, מהווה פעולה סבירה לשם מימוש החלטות האספה.
3. במצב שבו מספר רב של חקלאים פועלים בניגוד להסכמות – כגון שימוש במים עודפים או חיבור קו פרטי ממיי השתייה של התושבים ללא אישור – מאבדות החלטות האספה את תוקפן, ויש צורך בכינוס מחדש של כלל החקלאים לצורך קבלת החלטות מעודכנות.
4. בית הדין ממליץ כי באספה הבאה יצורף אדם מוסכם שאינו נוגע בדבר. תפקידו יהיה לוודא מלכתחילה שההחלטות המתקבלות אינן מקפחות איש, לבחון את דרכי האכיפה שלהן, ולשמש כבורר מוסכם במקרה של מחלוקת שתתגלע בין הצדדים.
5. הנתבע חייב לשלם לתובע סך של 3,500 ₪, כפיצוי סמלי בגין הפגיעה בזכויותיו, וזאת בתוך 35 יום מהתאריך הנקוב על פסק דין זה.
6. הנתבע חייב לשלם לתובע סך של 375 ₪ בגין הוצאות משפט.
7. ניתן לערער על פסק דין זה בתוך 30 יום מהתאריך הנקוב עליו.

פסק הדין ניתן ביום י"ז בתמוז תשפ"ה, 13 ביולי 2025

בזאת באנו על החתום

הרב נריה צבי

הרב עמוס ראבילוב, אב"ד

הרב אריאל שטראוס